

บทความเรื่องที่ 16

บทบาทและความหมายของคติความเชื่อเรื่องคำสาป
พระร่วงที่ปรากฏในชุมชนของจังหวัดสุโขทัย
: กรณีศึกษาชุมชนบ้านปากน้ำ อำเภอสวรรคโลก
จังหวัดสุโขทัย

The Role and Meaning of Beliefs about Phra
Ruang's Curse Appears in the Community of
Sukhothai Province : A Case Study of Ban
Pak-Naum, Sawankhaloke, Sukhothai

พิศาล มุกดาร์ศมี* และ กาญจนา แก้วอุด**

Pisan Mukdaratsami and Kanchana Kaewud

* รองศาสตราจารย์ ดร.,อาจารย์ที่ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, Email:dionysusiam@hotmail.com

** นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองการปกครอง)

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช , Email: kaeokaeo02@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทและความหมายของคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงที่ปรากฏในชุมชนชาวปากน้ำ จังหวัดสุโขทัย และเพื่อศึกษาและวิเคราะห์สาเหตุของการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงที่ปรากฏในชุมชนปัจจุบันเพื่อใช้วิเคราะห์แนวโน้มของบริบททางสังคมและผลกระทบต่อโลกทัศน์ทางการเมือง การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้ทั้งการสำรวจ การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ กระบวนการประชาคม และจากการศึกษาบันทึกประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า คติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงมีบทบาทและความหมายต่อชาวบ้าน ทั้งในระดับชุมชนและระดับบุคคล ผ่านเรื่องเล่าตำนานพระร่วงที่มีการบอกเล่าสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นมาอย่างยาวนาน โดยการรับรู้ของคนในชุมชนว่า “ชาวบ้านปากน้ำถูกพระร่วงสาปให้ไม่สามารถทำอะไรร่วมกันได้สำเร็จ” กล่าวคือคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงได้กลายเป็นทั้งวัฒนธรรมความเชื่อและระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนสู่ความเป็นวิถีชีวิตชุมชน และยังเป็นทางออกของความขัดแย้งและสร้างกฎเกณฑ์ทางสังคม นับว่าเป็นการสร้างความประนีประนอมให้คนในสังคมชุมชนยอมรับเงื่อนไข กฎเกณฑ์ของสังคม ที่ถูกกำหนดและสร้างขึ้นโดยผู้มีอำนาจและสิ่งที่มีอำนาจเหนือกว่า เพื่อเป็นการจัดการระบบความสัมพันธ์ของคนกับคน ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของคนในชุมชน ภายใต้การยอมรับว่า ความขัดแย้งของคนในชุมชนนั้นเป็นลักษณะธรรมชาติของสังคมชุมชนเช่นกัน ดังนั้นความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงจึงส่งผลต่อโลกทัศน์ทางการเมืองให้มีการยอมรับนับถือผู้นำภายใต้คติความเชื่อดังกล่าวโดยไม่มีเงื่อนไข แม้ว่ากระแสการเปลี่ยนแปลงในโลกยุคปัจจุบันจะรุนแรงและรวดเร็ว แต่คติความเชื่อในเรื่องคำสาปพระร่วงก็ยังคงอยู่คู่กับชุมชนต่อไป เพราะคติความเชื่อเองก็มีการปรับตัวเพื่อรับใช้สังคมชุมชน หากไม่สามารถตอบสนองความต้องการหรือแก้ไขปัญหาของผู้คนในชุมชนที่มีความหลากหลาย คติความเชื่อนั้นก็ไม่มีประโยชน์อันใดที่จะอยู่ในสังคมชุมชนนั้นต่อไป

คำสำคัญ: คติความเชื่อ; คำสาปพระร่วง; ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

Abstract

This research aims to study roles and meanings of the beliefs in Phra Ruang's Curse in Pak Naum community and to analyze the reasons and dynamics of beliefs about Phra Ruang's curses as depicted in Pak Naum community with the implication of their impacts on the political view of the people. This is a qualitative research, employing methodologies that include surveys, participative observation, interviews, community's hearings as well as the analysis of local history records from Sukhothai and others provinces. The study finds that the beliefs about Phra ruang's curse have considerable roles and meanings to people in the Pak Naum community, both at the community and individual levels. The story of a legendary "Phra ruang" has passed down from generation to generation since a long period of time. The belief is a systematic cultural practice that defines relationships and way of life in the community. It is also a referent point for social rules and community conflict resolutions. The public perception that the people were cursed by Phra ruang "not a success in unity" provides a referent for intervention by rules and superior authorities in managing community relationships and resolving community conflicts. Such belief system thus affects the political perspective, leading to the practice of an unconditional respect for leaders. Despite the change in the outside world with the rapid advance of technology of communication, the beliefs about Phra Ruang's curse will remain strong as it has adapted well to suit the benefits of community.

Keywords: Belief System; Phra Ruang's Curse; Local History

บทนำ

คติความเชื่อหนึ่ง ๆ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาอย่างมีความหมายสัมพันธ์กับชีวิตของปัจเจกชน และสังคมชุมชนที่อยู่โดยรอบ เนื่องจากประเพณี พิธีกรรมและสัญลักษณ์ได้ดึงความหมายออกมาจากระบบความเชื่อในบริบทสังคมวัฒนธรรมนั้น ๆ แล้วแผ่คลุมความหมายของความเชื่อนั้น ๆ ออกไปสู่สังคมและบุคคล และในระหว่างที่คติความเชื่อนั้นได้แพร่ขยายออกไป สังคมที่รายรอบนั้นก็มิพบเทาในการกำหนดแนวความคิดเกี่ยวเนื่องกันอย่างแยกไม่ออกเช่นกัน และหากเราพิจารณาถึงจุดกำเนิดของความเชื่อหรือประเพณี พิธีกรรมใด ๆ ในสังคมหนึ่ง ๆ ก็จะพบว่าระหว่างที่สังคมได้ดำเนินมาในอดีตนั้น ต้องเผชิญกับบมปรากฏการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเมื่อถึง ณ ภาวะหนึ่ง สังคมก็มีกลไกที่จะจัด หรือตอบโต้กับบมปรากฏการณ์ที่สังคมนั้นประสบอยู่ โดยมีการก่อรูปแนวความคิดเป็นคติความเชื่อและพิธีกรรมขึ้นมา ดังนั้นหากเราทราบและเข้าใจเงื่อนไขทางสังคมในฐานะที่เป็นเงื่อนไขที่เกิดแนวความคิดนี้ขึ้นมาก็จะทำให้ทราบถึงเหตุผลของการเกิดขึ้นของประเพณี พิธีกรรม รวมถึงแนวความคิดว่าเกิดขึ้นมาเพื่อโต้ตอบ หรือต้องการแสดงออกอย่างสัมพันธ์กับภาวะโครงสร้างทางสังคมขณะนั้นอย่างไร

สังคมและวัฒนธรรมสมัยสุโขทัยนั้นมีความเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อเรื่องพระร่วง ดังเห็นร่องรอยหลักฐานสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็น ถิ่นพระร่วง ข้าวตอกพระร่วง หรือแม้แต่พระเครื่องที่โด่งดัง อย่างพระร่วงหลังรางปืน พระร่วงโรจนฤทธิ์ เป็นต้น แม้ว่าหลักฐานเกี่ยวกับพระร่วง จะไม่ได้มีมากไปกว่าวรรณกรรมมุขปาฐะ หรือตำนานต่าง ๆ ดังนั้นความหมายของ"พระร่วง" จึงเป็นลักษณะของบุคลาธิษฐานที่ปรากฏเรื่องเล่าสืบต่อกันมาในรูปแบบของตำนานเมือง ตำนานพื้นบ้าน และตำนานทางศาสนา โดยแพร่หลายในดินแดนภาคเหนือตอนล่างและทางตอนเหนือของสยามประเทศ ก่อนจะกระจายตัวมายังดินแดนภาคกลางในเขตเมืองลพบุรีหรือลพบุรี (สุภัญญา สุขฉายา, 2542 : 201-202) ซึ่งคติความเชื่อเรื่องพระร่วงจากสิทธี เป็นความเชื่อของชาวสุโขทัย ที่มีการสืบทอดผ่านการบอกเล่าจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของตำนานต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพระร่วง โบราณวัตถุต่าง ๆ เช่น เครื่องรางของขลัง (พระร่วงหลังราง

ป็น) คติคำสอนของพระร่วง และโบราณสถานต่าง ๆ เป็นต้น และ “คำสาปพระร่วง” ของชาวบ้านปากน้ำ อำเภอสวรรคโลก ก็เป็นอีกวาจาสิทธิ์ของพระร่วงจากเรื่องเล่าอันเกิดมาจากการตำนานพระร่วงวิ่งว้าว แต่ไม่ว่าเวลาจะผ่านไปสักกี่ร้อยปี ตำนานพระร่วงเจ้า ยังคงฝังแน่นอยู่ในสำนึกของคนที่นี่ ว่าบ้านปากน้ำถูกพระร่วงสาปให้ชาวบ้านไม่สามารถทำอะไรร่วมกันได้สำเร็จ

ดังนั้นการพยายามจะทำความเข้าใจในคติความเชื่อเรื่องพระร่วง ที่ปรากฏขึ้นในชุมชนของจังหวัดสุโขทัย จึงไม่ใช่เพียงการศึกษาเรื่องพระร่วง และความเชื่อ ของชาวสุโขทัยเท่านั้น เพราะนั่นคงทำให้เราเห็นแต่เพียงภาพของกำเนิดพระร่วง ตามตำนานต่าง ๆ หรือเรื่องเล่าที่สืบทอดต่อกันมา และความมีวาจาสิทธิ์ของพระร่วงที่สัมพันธ์กับชุมชนแต่ละแห่งของอาณาจักรสุโขทัยเดิม ซึ่งคงไม่อาจจะทำให้เข้าใจในคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงได้ทั้งหมด ว่าเหตุใดพระร่วงจึงต้องสาปให้ชุมชนแห่งนี้ เป็นไปในรูปแบบลักษณะนี้ อะไรคือสิ่งที่อยู่เบื้องหลังของการดึงคำสาปพระร่วงมาใช้ เป็นสิ่งที่งานวิจัยชิ้นนี้ใช้เป็นจุดเริ่มต้นในการทำการศึกษาด้วยบ้านปากน้ำเป็นชุมชนโบราณเก่าแก่ ที่มีอดีตสืบทอดร่วมกันมาอย่างยาวนาน ชุมชนบ้านปากน้ำ เป็นชุมชนเก่า อีกแห่งหนึ่งของอาณาจักรสุโขทัย และอีกปัจจัยสำคัญหนึ่ง คือบ้านปากน้ำมีช่องว่างของความแตกต่างทางด้านเศรษฐกิจระหว่างผู้คนในชุมชนต่างกันมาก

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทและความหมายของคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วง ที่ปรากฏในชุมชนชาวปากน้ำ จังหวัดสุโขทัย

2. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สาเหตุของการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงที่ปรากฏในชุมชนชาวปากน้ำ จังหวัดสุโขทัย ในปัจจุบันเพื่อใช้วิเคราะห์แนวโน้มของบริบททางสังคมและผลกระทบที่มีต่อโลกทัศน์ทางการเมืองของชาวปากน้ำ

วิธีดำเนินการวิจัย

แนวทางการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบสหวิธีการ (Multiple Methodology) ประกอบด้วยการวิเคราะห์ตัวบท (Textual Analysis) การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) การสัมภาษณ์เชิงเจาะลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus group Interview) และการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) เพราะเป็นการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับมนุษย์ วัฒนธรรม ความเชื่อ และความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคมชุมชน ซึ่งไม่สามารถใช้ทฤษฎีใดเพียงทฤษฎีเดียวมาอธิบายได้ เพื่อศึกษาทำความเข้าใจกับโลกทัศน์ในบริบททางสังคมวัฒนธรรม (Social Culture) ในแง่ของการสะท้อนหรือภาพสะท้อนและปรากฏการณ์ต่าง ๆ อันเกี่ยวข้องในด้านความเชื่อเรื่องคำสาปพระสาปพระร่วง

เนื่องจากการศึกษาวิจัยนี้มีการประยุกต์แนวทางการได้ข้อมูลในหลายลักษณะ และทำการวิพากษ์ข้อมูลหลัก 2 แหล่ง คือ 1) ข้อมูลจากเอกสารที่บอกเล่า, ศึกษา เรื่องราวเกี่ยวกับตำนานพระร่วง-คำสาปพระร่วง (วาทศิลป์ของพระร่วง), คติความเชื่อทางสังคมและวัฒนธรรม, ประวัติศาสตร์ชุมชน/ท้องถิ่น, ประวัติศาสตร์สุโขทัย และ 2) ข้อมูลในภาคสนาม ต้องอาศัยข้อมูลทั้งที่เป็นเรื่องราวของความร่วมมือในการทำงาน วิถีชีวิต หรือภาพปรากฏการณ์ที่สะท้อนความเชื่อในเรื่องคำสาปพระร่วง และข้อมูลที่ไม่อาจหาได้จากการสังเกตการณ์แต่เพียงอย่างเดียว ผู้วิจัยจึงต้องใช้วิธีการสัมภาษณ์ชาวบ้านในตำบลปากน้ำ ซึ่งจะใช้กระบวนการที่หลากหลายตามแต่สถานการณ์

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้รวบรวมข้อมูลและเอกสารจากแหล่งต่าง ๆ ทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี อันได้แก่ ประวัติศาสตร์ชุมชน ตำนานพระร่วง คติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วง เอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อของพื้นที่ศึกษา เพื่อที่จะได้ทำการศึกษาในรายละเอียดของข้อมูลด้านต่าง ๆ พร้อมทั้งเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนาม ด้วยวิธีการศึกษาข้อมูลในชุมชน โดยประยุกต์แนวทางการได้ข้อมูลในหลายลักษณะดังนี้

1. วิธีการสำรวจ (Survey Method) เพื่อให้ทราบข้อมูลพื้นฐานด้านต่าง ๆ ของพื้นที่กรณีศึกษา

2. วิธีการสังเกตการณ์ (Observation) ซึ่งเป็นการสังเกตแบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Survey) โดยอาศัยการสังเกตการณ์อย่างไม่เป็นทางการกับบุคคล กลุ่มคนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับแหล่งข้อมูลในพื้นที่ศึกษา

3. การสัมภาษณ์เก็บข้อมูลด้านความคิดเห็นของชาวบ้าน ที่มีต่อคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วง ซึ่งวิธีการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลด้านความคิดเห็นนี้ ได้ทำใน 2 แบบ ดังนี้คือ 1. แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) โดยสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำชุมชนทั้งเก่าและปัจจุบัน 2. แบบสัมภาษณ์กลุ่มสนทนาลอย

การวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด โดยผู้วิจัยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็นสามส่วนเชื่อมโยงกัน นั่นคือ ส่วนที่หนึ่ง เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร และส่วนที่สอง เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสังเกตการณ์ จึงใช้วิธีประมวลและใช้รอบคิดในการวิเคราะห์พร้อมกับการเก็บข้อมูล ส่วนที่สาม เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้วิธีรวบรวมและประมวลข้อมูลจากการบันทึกของผู้วิจัยเอง หลังจากนั้นจึงโยงเข้ากับผลการวิเคราะห์ในสองส่วนแรก และกรอบคิดการวิจัยเพื่อสรุปประเด็นและเขียนรายงาน

ผลการวิจัย

การศึกษาคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วง อันมาจากเรื่องเล่า/ตำนาน/นิทานเกี่ยวกับพระร่วงอันเป็นเรื่องราวที่มีที่มาจากความเชื่อของผู้คนชาวสุโขทัยว่าพระร่วงเป็นผู้มีบุญ มีวาจาสิทธิ์ และมีความเป็นมนุษย์ ที่เหนือกว่ามนุษย์ในทุก ๆ ด้าน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า คติความเชื่อเรื่องในเรื่องคำสาปพระร่วงนั้นเป็นวัฒนธรรมของผู้คนแถบนี้อย่างชัดเจน และได้ถูกนำไปเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย ในนามประวัติศาสตร์ชาติไทย

โดยทำการศึกษาชุมชนบ้านปากน้ำ อันเป็นชุมชนกรณีศึกษา นั้นตั้งอยู่ในเขตอำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดสุโขทัย มีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบเหมาะแก่การเพาะปลูกและการเกษตร เช่น ทำนา ทำไร่ ปลูกพริก ทำไร่แตงโม ปลูกผักบุ้ง เป็นต้น ประกอบไปด้วยหมู่บ้านทั้งหมด 12 หมู่บ้าน มีประชากรทั้งสิ้น 7,013 คน มีความหนาแน่นเฉลี่ย 101 คน/ตารางกิโลเมตร โดยแบ่งเป็นกลุ่มหมู่บ้านหลัก (ม.1-6,8) จำนวน 7 หมู่บ้าน ประกอบไปด้วยบ้านเหนือ ม.1, บ้านหน้โบสถ์ ม.2, บ้านตะวันขึ้น ม.3, บ้านไม้งาม ม.4, บ้านไต้วัด ม.5, บ้านวังตาเลน ม. 6 และบ้านต้นนาหลวง ม.8 ซึ่งมีวัดปากน้ำ และโรงเรียนวัดปากน้ำเป็นศูนย์กลางแหล่งชุมชนมาตั้งแต่อดีต ครอบคลุมปัจจุบันได้มีที่ทำการสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลปากน้ำ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และกลุ่มหมู่บ้านรองซึ่งมี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรก (ม.7,9,12) ประกอบด้วยบ้านมาบป่าเลา ม.7, บ้านน้ำโจน ม.9 และบ้านอ้อมรอบ ม.12 ซึ่งมีวัดมาบป่าเลา และโรงเรียนบ้านป่าเลาเป็นศูนย์กลางชุมชน และในปัจจุบันมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมาบป่าเลา ตั้งขึ้นมาเพื่อให้บริการประชาชนในเขตนี้ เพราะพื้นที่ห่างไกลจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลปากน้ำ โดยมีพื้นที่เกษตรกรรม คือไร่อ้อยเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนอยู่ในเขตกลุ่มบ้านรองดังกล่าวนี้ ดังนั้นการตั้งบ้านเรือนของประชาชนกลุ่มนี้จึงตั้งอยู่ห่างกันตามพื้นที่ทำไร่อ้อยไม่ได้ตั้งอยู่รวมกันเป็นแหล่งชุมชนอย่างหนาแน่นอย่างกลุ่มหมู่บ้านหลักแต่อย่างใด ส่วนกลุ่มที่สอง (ม.10, 11) คือ บ้านไทรงาม ม.10 และบ้านหนองวงเกวียน ม.11 เป็นกลุ่มบ้านที่ขยับขยายออกไปจากกลุ่มบ้านหลัก ด้วยเหตุผลในเรื่องพื้นที่ทำมาหากินเช่นกัน

บันทึกเรื่องต้นฉบับเรื่องราวเกี่ยวกับพระร่วง

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารเนื้อหาอันเกี่ยวข้องกับพระร่วง : สถานภาพความเป็นมา กำเนิด ความหมาย รูปแบบและพัฒนาการของความเชื่อ และวาทกรรมเรื่องพระร่วง ที่สามารถนำไปสู่ เรื่องคำสาปพระร่วงได้ พบว่ามีงานศึกษาเรื่องราวของพระร่วงอย่างมากมาย โดยส่วนมากเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ ซึ่งจะพบได้จากหลักฐานทางวรรณกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น พงศาวดารเมืองเหนือ พงศาวดารโยนก หนังสือคำให้การชาวกรุงเก่า ชินกาลมาลีปกรณ์ จุลลยุทธการวงศ์

ไตรภูมิพระร่วง/ไตรภูมิภูษา และจากประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จากคำบอกเล่าต่อ ๆ กันมาของคนในชุมชน สุโขทัย ซึ่งมีทั้งที่แต่งเป็นกาพย์ กลอน และร้อยแก้ว และต่างยุคต่างสมัยกัน แม้ในปัจจุบันเองก็ยังมีการตีพิมพ์เรื่องราวของพระร่วง ออกมาเป็นสำนวนต่างๆ กันไป ทั้งในรูปแบบนิทานกึ่งประวัติศาสตร์ เรื่องเล่าประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับเมืองเก่ากรุงสุโขทัย ตำนานกษัตริย์กรุงเก่า ซึ่งจะมีเรื่องราวของพระร่วงเจ้าเป็นส่วนสำคัญของเนื้อหาดังกล่าว

ในงานวิจัยครั้งนี้ จึงหยิบเรื่องราวที่สามารถบอกเล่าที่มา/สถานะของพระร่วง เพื่อนำมาวิเคราะห์กระบวนการประกอบสร้างตัวตน เน้นโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบในตัวบท และพุ่งเป้าไปที่นัยยะเชิงคติความเชื่อ (นพพร ประชากุล, 2552 : คำนำ19-20) โดยเป็นการทำความเข้าใจความคิดที่ซ่อนอยู่ในตัวบทเรื่องเล่าเรื่องคำสาปพระร่วง ที่มีผลต่อการสร้างความหมายและบทบาทของคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงในสังคมชาวสุโขทัย โดยแบ่งงานเขียน/วรรณกรรม (ตัวบท) เกี่ยวกับพระร่วง ตำนานพระร่วง และที่มาของพระร่วง ในที่นี้จึงแบ่งงานเขียนออกเป็น 2 ประเภท คือ 1.งานเขียน/วรรณกรรมนอกพื้นที่ชุมชนบ้านปากน้ำ อันได้แก่ งานเขียนประเภทพงศาวดารต่าง ๆ งานเขียนทางประวัติศาสตร์ชาติไทย และ 2. งานเขียนที่มาจากคำบอกเล่า/วรรณกรรมมุขปาฐะในพื้นที่ชุมชนบ้านปากน้ำ อันได้แก่ ประวัติศาสตร์ชุมชน ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เพื่อใช้เปรียบเทียบวิเคราะห์

1.งานเขียนประเภทเอกสาร/วรรณกรรมนอกพื้นที่ชุมชนบ้านปากน้ำ ประกอบไปด้วย งานเขียน จำนวน 10 ชุด/ฉบับ ดังนี้ 1) พงศาวดารเหนือ จากประชุมพงศาวดาร เล่ม 1 (ประชุมพงศาวดาร ภาค 1 ตอนต้น) (2506) เป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่ว่าด้วยตำนานการสร้างเมืองศรีสัชนาลัย เมืองสวรรคโลก เมืองสุโขทัย 2) หนังสือคำให้การชาวกรุงเก่า ซึ่งตีพิมพ์ในประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 66 (2455) เป็นเอกสารบอกเล่าเรื่องราวในประวัติศาสตร์ไทย เรื่องราวเกี่ยวกับพระร่วงนั้นได้ถูกเรียบเรียงเพื่อให้เรื่องราวของพระร่วงมีที่มาที่ไปที่ไม่วกวน น่าเชื่อถือ 3) จุลยุทธการวงศ์ (ฉบับความเรียง) โดยสมเด็จพระพนรัตน์ (แก้ว) พิมพ์ในประชุมพงศาวดารภาคที่ 66 เป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์มีลักษณะเป็น

เรื่องเล่า 4) พงศาวดารลาวเฉียง ซึ่งต่อมาเรียก "พงศาวดารโยนก" (2441-2442) โดย พระยาประชากิจกรจักร เป็นเรื่องราวในอดีตของชาติไทย ในส่วนของล้านนา ตั้งแต่พระยาเมงราย พระยาจำเมือง พระร่วง ก่อตั้งเมือง 5) ชินกาลมาลีปกรณ์ (2060) โดยพระรัตนปัญญาเถระ เป็นวรรณกรรมรัตนโกสินทร์ 6) เรื่องพระร่วง เมืองสุโขทัย (2523) พระนิพนธ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เพื่อบอกเล่าเรื่องราวพระร่วงเมืองสุโขทัย เมื่อครั้งกรุงสุโขทัยเป็นใหญ่ ก่อนเกิดกรุงศรีอยุธยา ก่อนจะมาเป็นเมืองไทยอย่างเช่นปัจจุบัน ซึ่งเอกสารในลำดับ 1) – 6) นี้ นับว่าเป็นเอกสารสำคัญของทางรัฐไทย มีไว้เป็นหลักฐานสำหรับการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของไทย 7) หนังสือนิทานพระร่วง ของกรมศิลปากร (2526) เป็นหนังสือที่ได้รวบรวมนิทานเรื่องพระร่วงที่กล่าวไว้ในเอกสารต่าง ๆ จำนวน 23 เรื่อง เพื่อให้เกิดการอ่านเปรียบเทียบได้ง่าย 8) ไตรภูมิพระร่วง หรือ ไตรภูมิภค กล่าวกันว่าเป็นพระราชนิพนธ์ในพระศรีสุริยพระมหารัชมราชาที่ 1 แห่งกรุงสุโขทัย เป็นวรรณคดีพุทธศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดของไทย 9) สุภาสิตพระร่วง หรือบัญญัติพระร่วง (2508) ฉบับที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นคำสอน คติเตือนใจคน 10) หนังสือประวัติศาสตร์ชาติไทย ที่บอกเล่าเรื่องราวของพระร่วงอันเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ชาติ เช่น ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย (2519) ของ สีนชัย กระบวนแสง สุโขทัยเมืองพระร่วง (2531) ของพิเศษ เจียจันทร์พงษ์ เป็นต้น

2. งานเขียนจากการบอกเล่า/วรรณกรรมมุขปาฐะ ประกอบด้วย งาน 2 ส่วน ส่วนแรกคืองานจากการสัมภาษณ์ผู้คนในพื้นที่บ้านปากน้ำ และส่วนที่ 2 งานเขียนที่มาจากการบันทึกไว้เป็นประวัติศาสตร์ชุมชน ดังนี้

ส่วนแรก เรื่องเล่าจากคติความเชื่อเรื่องพระร่วงจากปากคำของชาวบ้าน โดยช่วยกันทบทวนการความทรงจำแล้วเล่าว่าตำนานเกี่ยวกับพระร่วงมีอยู่หลายตำนาน โดยมีตำนานหนึ่งเล่าว่า...เมืองสุโขทัยเป็นเมืองเก่า เป็นเมืองพระร่วง พ่อขุนรามคำแหงเป็นพ่อพระร่วง ยกทัพไปรบข้าศึก ในระหว่างไปทัพได้กับนางนาคจนตั้งครรภ์ พ่อขุนรามให้ผ้าคาดเอวเอาไว้เป็นประจักษ์พยานสัญญาว่าจะกลับมา

หา นางนาคคอยอยู่ก็ไม่เห็นพ่อขุนรามกลับมา จนต้องแก่ จึงไปคลอดพระร่วงทิ้งไว้บนยอดเขาหลวง ซึ่งสูงมากในสมัยก่อน ใคร ๆ ก็ขึ้นไม่ถึง นางนาคเอาผ้าคาดเอวของพ่อขุนรามผูกทำเปลให้และตัวเองก็กลับไป

ส่วนที่ 2 เป็นงานเขียนจากบันทึกประวัติหมู่บ้านปากน้ำ (มปพ.) มีการบันทึกคำบอกเล่าของชาวบ้านในเรื่องพระร่วง เล่าไว้หลากหลายตำนาน กล่าวถึงกำเนิดของพระร่วง อันมีความสัมพันธ์กับเมืองสุโขทัย มีบันทึกตำนานพระร่วงไว้จำนวน 6 สำนวน ลักษณะเป็นเรื่องเล่าตามสถานการณ์ จึงเป็นเหตุผลทำให้มีตำนานพระร่วงมีหลากหลายสำนวน

จากการสำรวจสถานภาพความเป็นมาของคำสาปพระร่วงพบว่า คำสาปพระร่วงนั้นสัมพันธ์โดยตรงกับความเป็นมา กำเนิดของพระร่วง ซึ่งคำสาปพระร่วงหรือจากสาส์นของพระร่วง เป็นสัญลักษณ์หรือคุณสมบัติหลักสำคัญของพระร่วง ทั้งจากประวัติศาสตร์ วรรณคดีไทย และท้องถิ่น ดังนั้นการอ่านวรรณกรรม เรื่องเล่าหรือนิทานเรื่องเหล่านี้แล้วจะกล่าวได้ว่าไม่ใช่เรื่องที่เกิดขึ้นจริง จึงไม่ใช่ประเด็นที่น่าสนใจอีกต่อไป เพราะหน้าที่ของเราไม่ใช่เพียงแต่บอกว่า นี่เป็นเรื่องเหลวไหล แต่เราจะต้องเชื่อถือว่ามันเป็นเรื่องสำคัญและถามคำถามต่อ ว่าเหตุใดจึงต้องเป็นพระร่วงและคำสาปพระร่วง

คำสอนของพระร่วง : คำสาปพระร่วงคือธรรมชาติ

คำสอนของพระร่วง หรือที่ปรากฏในสังคมชาวบ้านว่าคำสาปพระร่วงนั้นแท้จริงแล้วก็คือความเป็นธรรมชาติ ทั้งธรรมชาติในความเป็นมนุษย์ ธรรมชาติของธรรมชาติต่าง ๆ ที่มนุษย์จะต้องเผชิญหน้า และรับมือ พร้อมปรับตัวเพื่อให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างเข้าใจและยอมรับในธรรมชาติได้ ไม่ว่าจะเป็นสภาพภูมิศาสตร์ แม่น้ำ ภูเขา ดิน หิน หวาย สภาพภัยพิบัติอันเกิดจากธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็น น้ำท่วม น้ำแล้ง ฯลฯ ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ก่อนมนุษย์จะกำเนิด เมื่อมนุษย์จะต้องดำรงอยู่ท่ามกลางธรรมชาติที่มีความเปลี่ยนแปลงเป็นอนิจจัง จึงต้องมีการเรียนรู้ เพื่อเข้าใจ หากคำตอบจากธรรมชาติ เพื่อให้ตนเองและสังคมดำรงอยู่ได้

ผ่านกระบวนการคิด ค้นหาวิธีการต่าง ๆ สู่การเป็นสังคมชุมชนที่มีวิบุรุษอย่างพระร่วงเป็นผู้ไขปัญหาให้กับชีวิต สังคมชุมชนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำ ที่แสดงออกมาผ่านเรื่องเล่า/ตำนานเป็นสัญลักษณ์ เรื่องการสานชะลอมใส่น้ำ เพื่อเป็นการส่งส่วยให้กับพระเจ้ากรุงกัมพูชา และชะลอมที่ห่อหุ้มพระร่วงให้รอดพ้นจากภัยอันตรายในป่า การแก้ปัญหารูปแบบการปกครอง จากการเป็นเมืองขึ้น สู่การเป็นเมืองเอกภาพ ไม่ขึ้นกับกรุงกัมพูชาอีกต่อไป การสร้างบ้านแปงเมือง ล้วนแล้วแต่ง่ายดาย เพียงเพราะความมีบุญญาธิการของพระร่วงเจ้า ผู้มีวาจาสิทธิ์ จนกลายเป็นอภินิหารต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาทุกอย่างให้สำเร็จลุล่วงไป ซึ่งความสามารถทำสิ่งยากให้สามารถสำเร็จลุล่วงไปได้นั้น หนทางหนึ่งคือการร่วมแรงร่วมใจของคนในชุมชน/สังคม และเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์คือ เมื่อเกิดความเชื่อมั่น ศรัทธา และคิดว่าทำได้ ก็ย่อมสามารถจะทำได้ แม้ว่าจะต้องใช้เวลานานสักเพียงใด หรือยากเย็นสักเพียงใดก็ตาม

บทบาทและความหมายของคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงที่ปรากฏในชุมชนชาวปากน้ำ

จากการศึกษาพบว่า ในชุมชนบ้านปากน้ำจะกล่าวเอ่ยถึง คำสาปพระร่วง เมื่อได้เกิดเหตุการณ์ สถานการณ์ของความแตกแยก ความไม่ลงรอยกัน ความแตกต่างกันทางความคิด ในการยกเลิกหรือไม่สามารถดำเนินการต่อในกิจกรรม/กิจการ/โครงการบางอย่างของชุมชนนับตั้งแต่ในอดีตตราบจนปัจจุบันนี้

เมื่อรวมกับการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ทำการสำรวจ รวบรวมสภาพบริบททั่วไป ภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตไว้ในระดับหนึ่ง จึงพบว่า คติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วง อันมาจากตำนานพระร่วงวิงวาว มีบทบาทและความหมายต่อชาวปากน้ำ ดังนี้

1.เป็นวัฒนธรรมความเชื่อและระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนสู่ความเป็นวิถีชีวิตชุมชนบ้านปากน้ำ

ชาวบ้านปากน้ำมีวิถีจัดการความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน โดยใช้คำสาปพระร่วงมาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ในการจัดการความขัดแย้งของคนในชุมชน และทำให้เกิดความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงได้กลายเป็นหนึ่งในสถาบันทางสังคมที่มองไม่เห็น แต่คนในสังคมรับรู้ว่ามีสถาบันทางสังคมความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วง จึงนับได้ว่าความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงเป็นวัฒนธรรมของชาวบ้านปากน้ำที่สืบทอดต่อกันจากบรรพบุรุษมาตั้งแต่อดีตกาล โดยมีพระร่วงเป็นตัวแทนของความเชื่อ ความยอมรับนับถือร่วมกันของคนในชุมชน จึงได้มีการนำเรื่องราวของพระร่วงมาถ่ายทอดเล่าสู่กันฟัง และพร้อมกันนั้นก็ได้มีการแต่งเติมเรื่องราวของพระร่วงให้เข้ากับวัฒนธรรมความเชื่อของชาวบ้านปากน้ำ นั่นคือ ตำนานพระร่วงวิ่งว้าว - คำสาปพระร่วง กับการรวมกลุ่มของคนในชุมชนบ้านปากน้ำ คือชาวบ้านปากน้ำไม่สามารถทำอะไรร่วมกันได้สำเร็จ กลายเป็น “ตำนานคำสาปพระร่วง” ของบ้านปากน้ำ

เมื่อความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงเป็นวัฒนธรรมหนึ่งของชาวบ้านปากน้ำ มีการถ่ายทอดบอกเล่าต่อกัน จากรุ่นหนึ่งสู่ยังอีกรุ่นหนึ่ง โดยมีได้ขาดสาย จึงถือได้ว่า ตำนานเรื่องคำสาปพระร่วง เป็นข้อมูลทางคติชนวิทยาประเภทเรื่องเล่าพื้นบ้าน (folk narrative) ดังนั้นตำนานพระร่วงวิ่งว้าว จึงประกอบไปด้วยหลากหลายสำนวน เพราะในแทบทุกครอบครัวของชุมชนบ้านปากน้ำมีการเล่าถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นลูกหลาน ต่อเนื่องกันไป และเมื่อกาลเวลาผ่านไป ก็พบว่าสำนวนในการเล่าเรื่องก็เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา อย่างเช่น นิทานตำนานพระร่วงวิ่งว้าวในสำนวนปัจจุบันของปู่ตายายชาวปากน้ำ มีการผสมผสานเรื่องราวของพระร่วงที่มีอยู่ในตำราเรียนของเด็กๆ การเสริม เติมแต่ง นิทานตำนานพระร่วงวิ่งว้าว จึงเป็นไปตามผู้เล่าเรื่อง ทำให้นิทานตำนานพระร่วงวิ่งว้าวมีชีวิตปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลา ตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไป นั่นเป็นเพราะพระร่วงในอีกสถานะหนึ่งของประวัติศาสตร์ชาติไทย พระร่วงทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทย ในยุคสมัยกรุงสุโขทัยที่ทรงมีบุญบารมี มีความกตัญญู ความสามารถ ฯลฯ กล่าวคือ พระร่วงทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยในอุดมคติของสังคมไทย มีการรับรู้และส่งผ่านตัวตนพระร่วงดังกล่าวผ่านระบบการศึกษาไทย ดังนั้นพระร่วงในความรู้สึกของคนบ้านปากน้ำในยุคปัจจุบัน จึงไม่ใช่คนเดียวกับพระร่วงของบรรพบุรุษ รุ่นปู่ตายาย

ดังคำกล่าวที่ว่า “...คนเราเกิดมาตัวเปล่า แต่ก็ถูกครอบงำด้วยวัฒนธรรมทันทีที่เกิด มา เหตุฉะนั้น เราทุกคนขีดเส้นชีวิตของเราได้ในระดับหนึ่ง แต่ขีดทั้งหมดตามอำเภอใจไม่ได้ เพราะส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของชีวิตนั้นวัฒนธรรมได้ขีดไว้ให้แล้ว” (นิธิ เอียวศรีวงศ์ ,2535:30)

2.เป็นทางออกสำหรับความขัดแย้งและสร้างกฎเกณฑ์ทางสังคม

ตำนานคำสาปพระร่วง คือเรื่องราวที่คนในสังคมชุมชนปากน้ำในกาลเทศะหนึ่ง สร้างขึ้น เพื่ออธิบายความเป็นมาในอดีตของพวกตน เพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันในสังคม จึงเป็นเรื่องราวที่มีทั้งความเป็นจริงในประวัติศาสตร์และเรื่องที่สร้างขึ้นแต่ต้นให้คนในสังคมเชื่อว่าเป็นจริง เพื่อประคับประคองให้สังคมชุมชนอยู่รอด และเพื่อให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข เพราะโดยธรรมชาติของสังคมมนุษย์แล้ว การอยู่ร่วมกันเป็นสังคมชุมชนย่อมจะหลีกเลี่ยงการกระทบกระทั่ง จนเกิดความขัดแย้งต่อกัน กลายเป็นความวุ่นวายของสังคมนั้นไม่ได้ แต่เพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้ สังคมจึงต้องมีการคิดค้น สร้างกฎ ระเบียบ ของสังคมขึ้น โดยคนกลุ่มหนึ่ง หรือบุคคลหนึ่ง ซึ่งมีอำนาจมากกว่าคนอื่น ๆ ในสังคม จึงทำให้ปรากฏการณ์สร้างผู้นำชุมชนขึ้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมบรรพกาล ที่ยังไม่มีพัฒนาการทางสังคมมากนัก การสร้างอำนาจโดยอิงแอบอยู่กับธรรมชาติ ความเหนือธรรมชาติ ที่แม้แต่มนุษย์เองก็ไม่สามารถควบคุมได้ คนเราจึงต้องยอมรับอำนาจนั้น เราจึงอาจถือได้ว่าอำนาจจากธรรมชาติ ความเหนือธรรมชาติ ที่มนุษย์ไม่สามารถควบคุมได้ เป็นสถาบันทางสังคมหนึ่งที่มีความหมายสำคัญต่อสังคมชุมชนยิ่ง ดังนั้นธรรมชาติและ ความเหนือธรรมชาติดังกล่าว จึงเป็นต้นกำเนิดที่มาของตำนานปรัมปราต่าง ๆ รวมทั้งคำสาปพระร่วงของชาวบ้านปากน้ำ การที่ชาวบ้านปากน้ำถูกพระร่วงสาป “ให้ไม่สามารถทำอะไรร่วมกันได้สำเร็จ” จึงเป็นการสร้างความประนีประนอมให้คนในสังคมชุมชนยอมรับเงื่อนไข กฎเกณฑ์ของสังคม ที่ถูกกำหนด และสร้างขึ้นโดยผู้มีอำนาจ เพื่อเป็นการจัดการระบบความสัมพันธ์ของคนกับคน ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของคนในชุมชน อันต้องยอมรับว่า ความขัดแย้งของคนในชุมชนเป็นลักษณะธรรมชาติของสังคมชุมชนเช่นกัน อย่างเช่น เหตุการณ์ความขัดแย้งในการประชุมจัดทำ/ทบทวนแผนพัฒนา

ท้องถิ่นและแผนชุมชน กรณีการดำเนินการของกลุ่มผู้เลี้ยงโค บ้านหนองวงเวียง หมู่ที่ 11 ที่ไม่สามารถสรุปผลการดำเนินการให้กับผู้เข้าร่วมประชุมได้ เนื่องจากมี ปัญหาในการจัดทำบัญชีการเงินของกลุ่มและปัญหาจากการบริหารงานของ ประธานกลุ่มเอง ได้สร้างความไม่พอใจให้กับสมาชิกในหมู่บ้าน และเกิดเป็นความ วุ่นวายในการประชุม เพราะไม่สามารถหาข้อสรุปได้ จนกระทั่งมีผู้กล่าวว่า “พระ ร่วงได้สาปไว้แล้ว” เหตุการณ์ความวุ่นวายดังกล่าวจึงสงบลงได้ แต่ไม่ได้หมายความว่า จะยุติเรื่องราวไว้แต่เพียงเท่านี้ กลุ่มชาวบ้านและผู้นำก็ยังคงมีกระบวนการ หาทางออกกับปัญหาดังกล่าวต่อไปจนกว่าจะแก้ไขปัญหาได้สำเร็จ

การเปลี่ยนแปลงของคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงที่ปรากฏในชุมชนชาว ปากน้ำในปัจจุบัน : แนวโน้มของบริบททางสังคมและผลกระทบต่อโลกทัศน์ทาง การเมืองของชาวปากน้ำ

สังคมชุมชนบ้านปากน้ำ ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงแทบจะทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ อาชีพ รูปแบบของการทำ การเกษตร การศึกษา การสาธารณสุข การเมืองการปกครอง เทคโนโลยีต่าง ๆ และรูปแบบการสื่อสารที่หลากหลาย และรวดเร็วมากขึ้น ซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อระบบ ความสัมพันธ์ของผู้นั้นในสังคมและแน่นอนว่าคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงย่อม ต้องได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม และส่งผลกระทบต่อบาทและหน้าที่ใน สถานะสถาบันทางสังคมหนึ่งของชุมชน ต่อสังคมชุมชนท้องถิ่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่จากการศึกษาบทบาทและความหมายของคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วง ของ ผู้คนในวัฒนธรรมสุโขทัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีศึกษาชุมชนบ้านปากน้ำ ใน งานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความเชื่อมั่นว่า คติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงจะยังดำรง อยู่ในชุมชนบ้านปากน้ำต่อไป แม้ว่าจะมีหรือไม่มีผู้ลงพื้นที่เข้าไปทำการศึกษาเรื่อง คติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงก็ตาม เพราะกระบวนการทางสังคมและ วัฒนธรรมที่ทำให้เรื่องเล่าเหล่านี้ดำรงอยู่ได้ ในกรณีของคำสาปพระร่วง ไม่เพียง เรื่องเล่านี้จะถูกบอกต่อกันแบบปากต่อปาก จากรุ่นสู่รุ่น เท่านั้น แต่ยังมี กระบวนการหลายประการที่ทำให้เรื่องเล่านี้ดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่อง เช่น การ นำมาเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตชุมชนบ้านปากน้ำ คือ ทุกครั้งที่ทะเลาะกัน หรือหาข้อ

ยุติ ข้อตกลงระหว่างคนในกลุ่ม ในหมู่บ้านไม่ได้ ก็จะเอ่ยคำกล่าวว่า เป็นเพราะพระร่วงได้สาปไว้ เหมือนว่าเป็นคำพูดที่ติดปากและติดอยู่ที่ใจ

กล่าวคือ แม้ว่าในชุมชนบ้านปากน้ำจะยังปรากฏคำสาปพระร่วงอยู่ในใจของสมาชิกชาวชุมชนบ้านปากน้ำ แต่สถานการณ์หรือปรากฏการณ์ที่จะสามารถดึงเอาคำสาปมาใช้หรือเป็นคำตอบ/ทางออกให้กับสถานการณ์นั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยเรื่อยมา ดังเห็นจากพัฒนาการของความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วง ตั้งแต่ การก่อตั้งวงศ์ธนตรีบ้านปากน้ำ มาสู่ การรวมกลุ่มเพื่อเป็นกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโค ในลักษณะการรวมกลุ่มในนามของความช่วยเหลือจากรัฐ และระบบราชการเป็นตัวตั้งเพื่อให้เกิดกลุ่มและรูปแบบการดำเนินการ ซึ่งบทเรียนที่เกิดขึ้นในชุมชนทุก ๆ สถานการณ์ก็ย่อมสร้างการเรียนรู้ให้กับชุมชนและสมาชิกของชุมชนเอง ไม่ว่าจะเป็นผลนั้นจะออกมาเป็นรูปแบบไหน ผลทางลบ หรือผลทางบวก คือ การประสบผลสำเร็จของกลุ่ม หรือความล้มเหลวของกลุ่มคนในชุมชน อันเป็นการสร้างความน่าประหลาดใจแก่ผู้วิจัยยิ่ง คือ การเรียนรู้ในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความพยายามแก้ไขปัญหาเพื่อให้ก้าวผ่านอุปสรรคต่าง ๆ เพื่อให้คนบ้านปากน้ำยังคงอยู่คู่กับชุมชนบ้านปากน้ำต่อไป

ตำนาน เรื่องเล่าของพระร่วงและคำสาปพระร่วง ส่งผลต่อคนในชุมชนในการสร้างประสบการณ์เกี่ยวกับการรับรู้ การถ่ายทอดเรื่องราวและจัดการความทรงจำ หมายความว่าขณะที่เรื่องถูกเล่าออกมา ความคิด ความเข้าใจ และอารมณ์ที่ถูกผลิตซ้ำยังช่วยในการรับรู้ และเข้าใจสังคมที่ตนดำรงอยู่ เพราะท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของบริบทที่กว้างใหญ่ ชุมชนหมู่บ้านจำเป็นต้องมีอัตลักษณ์เพื่อให้สามารถยืนอยู่ได้ในกระแสความเปลี่ยนแปลงใดๆ ก็ตาม แต่ย่อมต้องมีการสร้างและปรับเปลี่ยนระบบความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมหมู่บ้านให้เกิดการเรียนรู้เพื่อให้สามารถปรับตัวได้อย่างกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมบริบทที่เปลี่ยนไปเช่นกัน

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษา ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลตามกรอบแนวคิดในการศึกษา โดยใช้แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาทำการเปรียบเทียบในการอภิปราย ได้ดังนี้

ผลการศึกษาที่ได้พบว่า คติความเชื่อจากตำนานคำสาปพระร่วงของชาวบ้านปากน้ำ มีบทบาทในการจัดระบบความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม อันหมายถึงการมีวัฒนธรรมที่มีรากฐานมาจากคติความเชื่อเดียวกัน และยังสร้างอัตลักษณ์ให้กับชุมชนท้องถิ่นซึ่งกลายเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมสุโขทัยไป โดยมีความสอดคล้องกับการศึกษาสังคมไทยผ่าน ภูมิวัฒนธรรม (Cultural Landscape) ในงานของศรีศักร วัลลิโภดม (2554) ความเข้าใจในภูมิวัฒนธรรม นั้นมีความสำคัญสำหรับคนในท้องถิ่น เพราะสร้างขึ้นจากผู้สร้างที่เป็นคนในท้องถิ่น ผ่านทางตำนานเรื่องเล่าต่าง ๆ (Myth) ซึ่งเป็นระบบสัญลักษณ์ ไม่ใช่เรื่องเล่าตรง ๆ ดังนั้น สิ่งเหล่านี้เมื่อผ่านกาลเวลานานเข้า ก็มีการแปรเปลี่ยนความหมายแตกต่างกันไปบ้าง จึงจะเห็นความหมายและความสำคัญที่ซ่อนอยู่เบื้องหลัง ตำนาน คือ เรื่องเล่าจากคนรุ่นหนึ่งผ่านสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง มีทั้งที่บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรและจากการบอกเล่าจากความทรงจำถ่ายทอดปากต่อปากภายในท้องถิ่นอย่างสืบเนื่อง ภูมิวัฒนธรรมจากตำนานจึงไม่ใช่เรื่องที่หยุดนิ่งและจะมีการทบทวน บอกเล่าซ้ำไปมา และสร้างความหมายขึ้นใหม่ตลอดเวลา

จากผลการศึกษาที่พบว่า คติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงช่วยคลี่คลายปมปัญหาขัดแย้งในชุมชนและกลายเป็นกฎเกณฑ์ของชุมชนไปในที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาเรื่อง ทฤษฎีคติชนวิทยา วิถีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน ของศิริพร ณ ถลาง (2552) ตำนานจึงมีบทบาทในการอธิบายความต่างสถานภาพของคนในสังคม ซึ่งสมาชิกในสังคมก็ยอมรับและเชื่อตามตำนานนั้น และการจะเข้าใจความสำคัญของตำนานปรัมปราจึงต้องศึกษาความเชื่อและพฤติกรรมของคนในสังคมประกอบกันไปด้วย จึงจะเห็นบทบาทหน้าที่ของตำนาน

ในฐานะเรื่องเล่าที่กลุ่มชนเชื่อว่าเป็น “เสียงจากบรรพบุรุษ” ตำนานปรัมปราจึงเป็นเรื่องเล่าที่ “มีพลัง” ในการบังคับใช้ เปรียบได้กับกฎหมายในสังคมปัจจุบัน สอดคล้องกับทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยมที่มองว่า วัฒนธรรมส่วนต่าง ๆ ในสังคมมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทั้งทางด้านปัจจัยพื้นฐาน ด้านความมั่นคงของสังคม และความมั่นคงทางด้านจิตใจ วัฒนธรรมในส่วนที่เป็นคติชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล่าประเภทต่าง ๆ เพลง การละเล่น การแสดง ความเชื่อ พิธีกรรม ล้วนมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทางด้านจิตใจและช่วยสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงทางวัฒนธรรมให้แก่สังคม ดังนั้น การศึกษาวัฒนธรรมที่เป็นคติชนจึงควรศึกษาในบริบททางสังคมนั้น ๆ เพื่อให้เห็นความสำคัญของข้อมูลประเภทคติชนที่ช่วยให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง (ศิริพร ณ กลาง, 2552:360)

จากผลการศึกษาบทบาทและความหมายของคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงที่ปรากฏในชุมชนบ้านปากน้ำ ของจังหวัดสุโขทัย ดังกล่าว ทำให้เกิดการตอบคำถามในตอนเริ่มต้นว่า เหตุใดความเชื่อในคำสาปที่ส่งผ่านจากคนในอดีตจึงสามารถดำรงอยู่ได้ตราบนานจนปัจจุบันนี้ แล้วยังได้ทราบและเข้าใจในระบบความเชื่อของมนุษย์ว่ามีความสำคัญ และถือเป็นปัจจัยอันสำคัญยิ่งต่อการดำเนินชีวิต และได้เรียนรู้ถึงการปรับตัวของระบบคติความเชื่อที่ต้องมีการปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์เช่นกัน เพราะหากไม่สามารถตอบสนองความต้องการ หรือแก้ไขปัญหาของผู้คนในชุมชนที่มีความหลากหลายได้ คติความเชื่อนั้นก็ไม่มีประโยชน์อันใดที่จะอยู่ในสังคมชุมชนนั้นต่อไป

สรุปผล

การรับรู้ของคนในชุมชนว่า “ชาวบ้านปากน้ำถูกพระร่วงสาปให้ไม่สามารถทำอะไรร่วมกันได้สำเร็จ” จึงนับว่าเป็นการสร้างคามประนีประนอมให้คนในสังคมชุมชนยอมรับเงื่อนไข กฎเกณฑ์ของสังคม ที่ถูกกำหนดและสร้างขึ้นโดยผู้มีอำนาจและสิ่งที่มีอำนาจเหนือกว่า เพื่อเป็นการจัดการระบบความสัมพันธ์ของคนกับคน ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของคนในชุมชน ภายใต้การยอมรับว่าความขัดแย้งของคนในชุมชนนั้นเป็นลักษณะธรรมชาติของสังคมชุมชนเช่นกัน

ดังนั้นวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงจึงส่งผลกระทบต่อโลกทัศน์ทางการเมืองของชาวบ้านปากน้ำให้มีการยอมรับนับถือผู้นำภายใต้คติความเชื่อดังกล่าวอย่างไม่มีเงื่อนไข

ดังนั้นเราอาจกล่าวได้ว่า ปรากฏการณ์ของคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วง แท้จริงแล้ว เราสามารถเรียนรู้ได้ถึงความทันสมัยอยู่เสมอว่า การสามารถทำได้อย่างที่พูดไว้ คือสิ่งที่นายกอง และให้การยอมรับ เชื่อถือ นั่นคือ การรักษาคำพูดสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด และควรเป็นคุณสมบัติของการเป็นผู้นำที่ดี และของการเป็นสมาชิกในสังคมทุกคนด้วยเช่นกัน เพราะเมื่อใดก็ตามที่คนในสังคมล้วนแต่โกหก หลอกลวงกัน สังคมนั้นก็ไม่อาจอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข เหมือนดังตกอยู่ในห้วงของคำสาปพระร่วงอยู่ตลอดเวลา

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการนำผลการวิจัยลงไปเผยแพร่ในพื้นที่ของชุมชนท้องถิ่นในวัฒนธรรมสุโขทัย เพื่อให้เกิดการตั้งคำถามกับคติความเชื่อ และเกิดเป็นกระบวนการเสาะแสวงหาคำตอบ ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจในวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่นของตนเองมากขึ้น
2. ควรมีการนำวิธีการศึกษาวิจัยและผลการศึกษาคติความเชื่อครั้งนี้ไปใช้ร่วมกับการศึกษาวิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่เกิดจากความเข้าใจในฐานรากทางความคิดความเชื่อของชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง
3. ควรมีการนำกระบวนการเรียนรู้จากการวิจัยครั้งนี้ ไปต่อยอดสู่การเข้าใจในความเป็นไทยของตนเองในแต่ละพื้นที่ ว่าความเป็นไทยนั้นเกิดมาจากความหลากหลาย และควรจะก้าวเดินต่อไปสู่ออนาคตความเป็นไทยด้วยความหลากหลาย

เอกสารอ้างอิง

- นพพร ประชากุล. 2552. **yokokkhar ย้อนความคิด เล่ม 1 ว่าด้วยวรรณกรรม**.
กรุงเทพมหานคร : อ่านและวิภาษา
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2533. “ความหลากหลายของวัฒนธรรมไทย: การท้าทายใหม่”
ใน **นิตยสารการประชาสงเคราะห์** “ปัจจุบันและอนาคตของงาน
วัฒนธรรม” หน้า 30-45 สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงศึกษาธิการ กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินต์ติ้ง กรุ๊ป
- ปรีติตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล. 2533. **เค้าโครงความคิดเรื่องโครงสร้างใน**
การศึกษานิทานปรัมปราของ โคลด เลวี สเตราส์ ใน วารสาร
ธรรมศาสตร์ ปีที่ 17, ฉบับที่ 1 (มิ.ย. 2533), หน้า 45-79
- ศรีศักร วัลลิโภดม. 2532. **เมืองโบราณในอาณาจักรสุโขทัย**. กรุงเทพมหานคร :
สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- _____. 2554. การศึกษาสังคมไทยผ่าน “ภูมิวัฒนธรรม”(ออนไลน์) สืบค้น
จาก <https://www.lek-prapai.org/watch.php?id=84>
- ศิราพร ณ ถลาง. 2552. **ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน –**
นิทานพื้นบ้าน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สมบัติ จันทรวงศ์. 2540. **บทพิจารณาว่าด้วยวรรณกรรมการเมืองและ**
ประวัติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : คบไฟ
- สุกัญญา สุจฉายา. 2542. “พระร่วง : วีรบุรุษในประวัติศาสตร์ และวีรบุรุษทาง
วัฒนธรรม” ใน **วารสารภาษาและวรรณคดีไทย** (16), ธันวาคม 2542.

Translated Thai References

- Aewsriwong, N. 1990. “The Diversity of Thai Culture : The New Challenge” the **Public Welfare Magazine** “ Present and Future of Culture” The Office of the National Culture Commission, The Ministry of Education. Bangkok : Amarin Printing Group.
- Chantrawong, S. 1997. **The Chapter of Consider with the Political Literature and History**. Bangkok : Kob Fai
- Khoanantakul, Chealimphao, P. 1990. **The Layout Ideas of Structure to Study the Myths of Levi-Strauss, Claude**. The Thammasat Journal 17(1) June 1990 pp.45-79.
- Na Thalang, S. 2552. **The Folklore Theory Methodology to Analyze Myths-Folktales**. Bangkok Chulalongkorn University Press.
- Prachakun, P. 2009. **Yok Ark Sorn Yoln Khwam Khid : The Literature**. Bangkok : Ain and Wiphasa
- Sujachaya, S.1999. “Pra-ruang : Hero in History and Hero by Culture” **The Journal of Language and Thai Literature**. 16 (December 1999)
- Wanliphodom, S. 1989. **Ancient City in Sukhothai**. Bangkok : The institute of Thai Study, Thammasat University.
- _____.2011. The Study of Thai Social Through “Culture Landscape” (Online) <https://www.lek-prapai.org/watch.php?id=84>